

گردشگری شیلاتی فرصتی برای اشتغال زایی در سواحل بندر آستارا

مهتاب قریب خانی

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد آستارا، آستارا، ایران mahtab_gharibkhany@yahoo.com

چکیده

سواحل شیلاتی بندر آستارا دارای چشم اندازهای زیبا و صیدگاه هایی است که در کنار سایر ویژگی ها می تواند آنها را به مقاصد جذاب برای گردشگری تبدیل کند. کاهش ذخایر ماهیان دریای خزر به دلایل مختلف زیست محیطی موجب شده که صیادی به تنهایی جوابگوی معیشت خانواده هایی که شغل اصلی سرپرست خانوار آنها صیادی است نباشد. اشتغال زایی و در آمد حاصل از گردشگری به تنوع بخشی اقتصاد محلی کمک کرده و علاوه بر این می تواند گام موثری در اجرای صیادی پایدار باشد. در واقع می توان گفت گردشگری از معدود صنایعی است که حتی در شرایط بحران اقتصادی قادر به رشد و توسعه است. گردشگری شیلاتی می تواند از طریق افزایش فروش مستقیم ماهی به گردشگران، افزایش رونق رستورانهای محلی و برگزاری جشنواره هایی با هدف افزایش آگاهی گردشگران از محصولات شیلاتی و صنایع دستی منطقه به افزایش میزان فروش ماهیان محلی کمک نماید. از سوی دیگر، گردشگری شیلاتی می تواند فشار وارد شده بر ذخایر صیادی و محیط زیست را کاهش داده و آگاهی و دانش حفاظت از محیط زیست و میراث فرهنگی مناطق مورد نظر را افزایش دهد. همچنین ایجاد مناطقی جهت صید تفریحی و در کنار آن برگزاری برنامه های تفریحی آبی مانند جت اسکی و قایق سواری و همچنین فراهم کردن امکانات رفاهی از جمله خدمات بهداشتی و طرح های سالم سازی دریا علاوه بر جذب گردشگران و درآمد زایی، فرصت مناسبی جهت معرفی منطقه و صنایع دستی و همچنین آموزش مسائل حفاظت محیط زیست مناطق ساحلی را فراهم می سازد.

واژه‌های کلیدی

گردشگری شیلاتی، اشتغال زایی، بندر آستارا

۱- مقدمه

در حال حاضر گردشگری به عنوان یکی از بزرگترین و متنوع ترین صنایع دنیا مطرح می باشد و رشد سریع آن تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی فراوانی را به دنبال داشته است و به همین دلیل نیز به یک حوزه مهم مطالعاتی بین پژوهشگران مبدل شده است.

بر اساس گزارش سازمان جهانی گردشگری، به منظور توسعه پایدار بخش گردشگری بسیاری از کشورهای در حال توسعه، گردشگری را اولویتی در سیاستهای توسعه ملی خود در نظر گرفته اند و در حال تلاش اند تا از حمایت سازمانهای توسعه ای برای افزایش سهم گردشگری در کاهش فقر استفاده کنند.

هنگام تحلیل روند توسعه گردشگری در جهان، در ارتباط بین گردشگری و پتانسیل آن برای ریشه کنی فقر دست کم سه نتیجه کلی زیر حاصل می شود:

• گردشگری یکی از پویاترین بخش های اقتصادی در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه است که به طیف وسیعی از عوامل بالادستی و

در دهه های گذشته، صنعت گردشگری رشد با ثباتی را تجربه کرده است و با افزایش تنوع، به یکی از بخش های اقتصادی در جهان که سریعترین رشد را داشته است، تبدیل شده است. این پویایی ها آن را به یکی از محرک های اصلی فرآیند اقتصادی- اجتماعی در جهان تبدیل کرده است. امروزه گردشگری یکی از بخشهای اصلی در تجارت بین الملل و یکی از منابع اصلی ایجاد ثروت در بسیاری از کشورهای در حال توسعه است. عده ای گردشگری را مترادف با ایجاد شغل، ریشه کنی فقر، برابری جنسیتی و حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی دانسته اند [۱].

به رسمیت شناختن اهمیت و ظرفیت های گردشگری در استراتژی توسعه ملی و در برنامه توسعه جهانی یک واقعیت است. تورسیم از سوی سازمان ملل بعنوان یکی از ۱۰ بخش تاثیرگذار بر اقتصاد سبز شناخته شده است و بعنوان یکی از بخش های دارای پتانسیل ایجاد مشارکت معنادار در زمینه توسعه پایدار، ایجاد شغل و فرصتهای تجاری، مناسب شناخته شده است.

The 1st National Conference on Investment Opportunities & Limitations in Astara
15-16 Feb 2018

۱-۲- تجزیه و تحلیل منطقه مورد نظر

بسیاری از گردشگران به تنهایی با استفاده از دریا، نور خورشید و ساحل احساس رضایت نمی‌کنند. تجربه مشاهده صید و حتی خود صید ماهی گاهی بسیار لذت بخش تر به نظر می‌رسد. مطالعات اخیر در کشورهای اروپایی نشان داده که وجود قایق‌های صیادی که امکان سوار کردن گردشگران را نیز دارا باشند و حتی بتوانند محصولات صید شده را مستقیماً به آنها بفروشند قادر خواهد بود بر جذابیت مناطق ساحلی به عنوان مقاصد مطلوب گردشگری بیافزاید. با این حال پیش از اتخاذ هرگونه تصمیمی در این ارتباط باید بخش گردشگری منطقه و همچنین بخش شیلاتی آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

آنالیز نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و چالش‌های بخش گردشگری محل مورد نظر باید مورد ملاحظه قرار گیرد. به عنوان مثال قابلیت دسترسی، زیرساخت‌ها، اثرات زیست‌محیطی و مهیا بودن نیروهای کاری با تخصص مورد نظر همگی مواردی هستند که باید مورد توجه قرار گیرند. همچنین آگاهی از تعداد و نوع گردشگرانی که به منطقه مورد نظر سفر می‌کنند، طول مدت اقامت، کیفیت و هزینه هتل‌ها و اقامتگاه‌ها همگی از جمله موارد بسیار مهم محسوب می‌شوند.

چنین تجزیه و تحلیلی باید در بخش شیلاتی نیز انجام بگیرد. دانستن اینکه صنعت شیلاتی رو به رشد، ثابت یا رو به تنزل است و یا اینکه آیا ارتباط شیلات با گردشگری اثر هم‌افزایی دارد یا خیر از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. اینکه آیا بخش صیادی منطقی قایق‌ها و کشتی‌های مناسب و جذابی از نظر گردشگری دارد؟ آیا فعالین بخش شیلاتی تمایلی به کار در بخش گردشگری دارند؟ آیا این افراد از مهارت و تخصص کافی در امر گردشگری هستند همگی سوالاتی هستند که باید به دقت پاسخ داده شوند.

۲-۲- تعیین سرمایه‌های گردشگری وابسته به شیلات

برای تبدیل یک منطقه صیادی به منطقه گردشگری باید سرمایه‌های مادی و معنوی منطقه ساحلی مورد نظر به دقت تعیین شوند. در واقع تمامی مناطق شیلاتی دارای دارایی‌های طبیعی و فرهنگی منحصر به فرد خود هستند که در صورت قابل دسترس بودن از نظر گردشگران ممکن است بسیار جذاب باشند. اینها عبارتند از سرمایه‌های طبیعی مانند چشم‌انداز زیبا و مواهب الهی در مناطق ساحلی، سرمایه‌های وابسته به میراث فرهنگی و فرهنگ شیلاتی و در نهایت سرمایه‌های شیلاتی مانند رستورانهای غذاهای دریایی، جشنواره‌های صید و غیره. البته همواره باید به این نکته توجه شود که فعالیت‌ها و خدمات جدید تاثیر نا مطلوبی بر میزان صید ماهی و یا بالا رفتن هزینه صید نداشته باشد. به عبارت دیگر صید تفریحی مشکلی را برای صید اصلی که عامل ارتزاق صیادان می‌باشد ایجاد ننماید [۲].

پائین دستی با سایر فعالیت‌های اقتصادی به یک زنجیره عرضه بسیار بزرگ و متنوع متصل است.

• حرکت روبه جلوی صنعت گردشگری در کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته بسیار سریعتر از سرعت آن در کشورهای توسعه یافته است. کشورهای در حال توسعه در حال حاضر حدود ۵۰ درصد از کل گردشگران بین‌المللی را به خود اختصاص داده‌اند و ارزش زیادی برای بخش گردشگری قائل‌اند و موقعیت بسیار خوبی برای توسعه گردشگری بعنوان یک محرک توسعه در بسیاری از کشورها وجود دارد.

• گردشگری در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته یکی از منابع اصلی درآمد ارزی خارجی است و اغلب با دوام‌ترین عامل رشد اقتصادی پایدار با تاثیرات مثبت در کاهش سطح فقر است. تاثیر گردشگری در بسیاری از کشورهای بعنوان یک محرک توسعه احساس می‌شود. بعنوان مثال بخش گردشگری در سالهای اخیر عامل رشد بسیاری از کشورها همچون بوتسوانا، مالدیو و کیپ ورد بوده است [۳].

سواحل شیلاتی بندر آستارا دارای چشم‌اندازهای زیبا و صیدگاه‌هایی است که در کنار سایر ویژگی‌ها می‌تواند آنها را به مقاصد جذاب برای گردشگری تبدیل کند. کاهش ذخایر ماهیان دریایی خزر به دلایل مختلف زیست‌محیطی موجب شده که صیادی به تنهایی جوابگوی معیشت خانواده‌هایی که شغل اصلی سرپرست خانوار آنها صیادی است نباشد. اشتغال زایی و درآمد حاصل از گردشگری به تنوع بخشی اقتصاد محلی کمک کرده و علاوه بر این می‌تواند گام موثری در اجرای صیادی پایدار باشد. در واقع می‌توان گفت گردشگری از معدود صنایعی است که حتی در شرایط بحران اقتصادی قادر به رشد و توسعه است. گردشگری شیلاتی می‌تواند از طریق افزایش فروش مستقیم ماهی به گردشگران، افزایش رونق رستورانهای محلی و برگزاری جشنواره‌هایی با هدف افزایش آگاهی گردشگران از محصولات شیلاتی و صنایع دستی منطقه به افزایش میزان فروش ماهیان محلی کمک نماید. از سوی دیگر، گردشگری شیلاتی می‌تواند فشار وارد شده بر ذخایر صیادی و محیط زیست را کاهش داده و آگاهی و دانش حفاظت از محیط زیست و میراث فرهنگی مناطق مورد نظر را افزایش دهد [۲]. همچنین ایجاد مناطقی جهت صید تفریحی و در کنار آن برگزاری برنامه‌های تفریحی آبی مانند جت اسکی و قایق سواری و همچنین فراهم کردن امکانات رفاهی از جمله خدمات بهداشتی و طرح‌های سالم‌سازی دریا علاوه بر جذب گردشگران و درآمد زایی، فرصت مناسبی جهت معرفی منطقه و صنایع دستی و همچنین آموزش مسائل حفاظت محیط زیست مناطق ساحلی را فراهم می‌سازد. این مقاله خلاصه‌ای از چالش‌های مورد نظر در زمینه گردشگری شیلاتی را همراه با برنامه ریزی برای رسیدن به یک فعالیت گردشگری پایدار ارائه می‌دهد.

۲- ارتباط دهی شیلات با صنعت گردشگری

The 1st National Conference on Investment Opportunities & Limitations in Astara 15-16 Feb 2018

شیلاتی است کافی نیست زیرا باید بررسی شود که آیا این شغل‌ها در دسترس افراد محلی است یا خیر و آیا اینکه در کل طول سال برقرار است و یا اینکه موقتی یا فصلی است. از سوی دیگر تاسیسات گردشگری مانند هتل‌ها نیازمند امکانات خاص خود هستند. باید دید که آیا فراهم کردن محصولات مورد مصرف گردشگران در منطقه امکان‌پذیر است یا خیر. پروژه‌های گردشگری باید سود مضاعفی برای جامعه به همراه داشته باشند به عنوان مثال با مشارکت فرهنگی، استفاده از غذاهای محلی و امکانات ورزشی و یا استفاده از زیرساخت‌ها برای مقاصد آموزشی و سایر اهداف در فصول غیر اوج [۲].

یک پروژه تنها زمانی می‌تواند سودآوری مضاعف داشته باشد که بتواند یک تجارت موفق باشد. از اینرو ایده پردازان باید اطمینان حاصل کنند که جمع بندی هزینه‌های انجام شده کمتر از در آمد حاصله باشد و از سوی دیگر صاحبان پروژه دارای مهارت و تجربه کافی در این زمینه باشند. اثرات گسترده تر پروژه گردشگری نیز باید مد نظر قرار گیرد. به عنوان مثال باید توجه نمود که صنعت گردشگری اشتغال‌های موجود را از بین نبرده و یا باعث اخراج کارکنان نشود. از سوی دیگر به ظرفیت موجود در هر منطقه باید توجه شود. بدین معنی که گاهی افزایش گردشگران در یک منطقه می‌تواند موجب تخریب سرمایه‌ها و صدمه به پایداری زیست محیطی منطقه از طریق ایجاد انواع آلودگی‌های صوتی، ترافیک و بهره برداری بیش از حد از منابع آبی شود [۲].

۲-۲- توسعه پروژه‌های گردشگری وابسته به شیلات

تدوین ملاک‌های لازم برای انتخاب و تجزیه و تحلیل دقیق پروژه تنها راه برای حصول اطمینان از اثر بخشی پروژه مطرح شده می‌باشد. حمایت و راهنمایی از افراد دارای طرح و در موارد لازم آموزش دادن به آنها بسیار مهم است. زیرا این پروژه‌ها عموماً نیاز به مهارت‌هایی دارد که در اکثر مناطق شیلاتی یافت نمی‌شود. پس از بررسی تمامی جوانب یک "محصول گردشگری" که بر اساس نوع فعالیت انجام گرفته در مقصد مورد نظر شامل مجموعه‌ای از اجزای قابل لمس و غیر قابل لمس می‌باشد تعیین می‌گردد. پس از آن جنبه‌های مهم این بسته گردشگری از جمله کیفیت محصول، فصلی بودن و زمان بندی باید در نظر گرفته شوند. کیفیت محصول گردشگری موارد مختلفی را شامل می‌شود از جمله کارایی آن، مهمان پذیر بودن، امکانات بهداشتی، امنیت و امکانات حمل و نقل. فصلی بودن جنبه مهم دیگری است که می‌تواند تأثیرات خاص خود را داشته باشد. برخی فصول از جمله تابستان اوج گردشگران را جذب می‌کند که از این پتانسیل بالقوه می‌توان برای فروش محصولات محلی و برگزاری فستیوال‌های مختلف استفاده کرد. همچنین با اتخاذ تدابیر خاص می‌توان سرزنده بودن و حیات بسته گردشگری را در طول کل سال تضمین نمود. زمانبندی یکی دیگر از جنبه‌های پر اهمیت بسته گردشگری است. باید

۲-۳- تعیین تأثیرات بالقوه مثبت و منفی گسترش گردشگری
این نکته همواره باید در خاطر باشد که گردشگری باید بتواند در رفع چالش‌هایی که برای صیادان در مناطق ساحلی مطرح است یعنی کاهش در آمد صیادان، کاهش میزان صید و سایر مشکلات پیش روی صیادان نقش کمک کننده داشته باشد. با چنین پیش فرضی باز هم باید مراقب بود تا اثرات منفی ناشی از معرفی صنعت گردشگری در منطقه بیشتر از تأثیرات مثبت آن نباشد. برخی اثرات مثبت این امر عبارتند از: اشتغال زایی و افزایش در آمد ساکنین محلی، افزایش مصرف ماهیان محلی، خصوصاً انواع کمتر شناخته شده آبزیان، افزایش پایداری اقتصادی و زیست محیطی صیادی، کمک به بازشناسایی و پدیدار شدن شیلات، گسترش همکاری در منطقه. از سوی دیگر تأثیرات منفی این اقدام می‌تواند شامل این موارد باشد: خطر نابودی برای منابع کمیاب آبزیان، حقوق پایین و اشتغال فصلی، فشار ناشی از گردشگری در حجم بالا و همچنین تأثیر نامطلوب گردشگران بر ارزشها و سبک زندگی ساکنین محلی [۲].

۲-۴- ایده پردازی پروژه و جذب مشارکت سرمایه گذاران

یکی از مهمترین کارها در ارتباط با معرفی صنعت گردشگری به یک منطقه شیلاتی تبدیل الویت‌ها و اهداف کلی به فعالیتها یا پروژه‌های اختصاصی برای رسیدن به این اهداف می‌باشد. بنابر این باید تعیین شود که چه نوع فعالیت گردشگری در منطقه موثر و مناسب است. این کار مزایای زیادی دارد از جمله اینکه با داشتن برنامه تفضیلی راحت تر می‌توان سرمایه گذاران و همچنین بخش شیلاتی را به سرمایه گذاری و همکاری ترغیب نمود. بدین منظور این موارد باید رعایت شود: پروژه‌ها در راستای فرصت‌های منطقه باشد، در برگیرنده بخش شیلاتی باشد، از اینکه متخصصین گردشگری و سرمایه گذاران حامی پروژه هستند اطمینان حاصل شود، پروژه‌هایی با پتانسیل بالقوه بالا انتخاب شود، ارتباط بین پروژه‌ها به درستی برقرار شود [۲].

۳- فراهم کردن گردشگری کیفی در مناطق شیلاتی

۳-۱- انتخاب پروژه‌های گردشگری شیلاتی

اولین قدم در تجزیه و تحلیل پیشنهاد پروژه‌های گردشگری توجه به این نکته است که بخش گردشگری چگونه می‌تواند بر بخش شیلاتی تأثیر گذار باشد. گاهی خود شیلاتی‌ها چنین پروژه‌هایی را تعریف می‌کنند و گاهی از منافع پروژه‌های مطرح شده از سوی سایر بخش‌ها استفاده می‌کنند. به عنوان مثال سازماندهی جشنواره‌های محلی توسط شهرداری‌های منطقه برای ترغیب افراد به مصرف انواع گونه‌های صید شده و همچنین جذب بیشتر گردشگران. باید توجه داشت که این منفعت بخشی واقع‌گرایانه باشد و با توجه به شرایط خاص حاکم بر منطقه در نظر گرفته شده باشد. به عنوان مثال اینکه گردشگری قادر به ایجاد اشتغال در مناطق

The 1st National Conference on Investment Opportunities & Limitations in Astara
15-16 Feb 2018

تا مناطق شیلاتی ما شناسانده شود. یکی از جالب‌ترین کارهایی که می‌توان در این زمینه انجام داد ارتباط دهی افراد فعال در این زمینه به منظور هم‌افزایی فعالیت‌های مجزا می‌باشد. کار دیگری که می‌توان انجام داد درگیر کردن تمامی فعالیت‌های جوامع ساحلی با مقاصد گردشگری مورد نظر می‌باشد. بدین معنی که اگر گردشگران در زمان مراجعه به منطقه گردشگری مورد نظر مورد استقبال ساکنین محلی قرار گرفته و بتوانند اطلاعات مورد نظر خود را در ارتباط با امکانات و پتانسیل‌های منطقه بدست آورند رضایت بیشتری خواهند داشت. می‌توان از نوجوانان و جوانان داوطلب برای شناساندن منطقه استفاده کرد. باید بتوان گردشگران را ترغیب کرد به مناطقی که هیچ اطلاعاتی در مورد آن ندارند و یا حتی تا کنون اسم آنرا نشنیده‌اند سفر کنند.

روش‌های مختلفی برای ترویج آف‌لاین و آنلاین منطقه گردشگری شیلاتی مورد نظر وجود دارد، از جمله روش‌های آف‌لاین می‌توان به نمایش فیلم، چاپ بروشور و نقشه و از روش‌های آنلاین می‌توان به ایجاد وب‌سایت‌های مختلف و تبلیغات در رسانه‌ها اشاره کرد. نهایتاً گرفتن بازخورد از گردشگران و دریافت نظرات آنها بسیار کمک‌کننده است. باید توجه داشت این ارزیابی بسیار با اهمیت بوده و باید به‌طور مستمر صورت گیرد [۲].

۵- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

نهایتاً باید خاطر نشان کرد که هر گونه فعالیت گردشگری مرتبط با شیلات نیاز به بررسی دقیق هر یک از بخش‌های گردشگری و شیلات بطور جداگانه دارد. شهرستان آستارا با دارا بودن سواحل زیبا و مناطق شیلاتی متنوع این پتانسیل را دارد تا با توجه و رعایت اصول گفته شده بتواند تعداد زیادی از گردشگران را به سوی خود جلب کند و از مزایای صنعت گردشگری در کنار فعالیت‌های شیلاتی خود بهره‌مند گردد.

مراجع

- [۱] تقوی، م؛ قلی‌پور سلیمانی، ع. عوامل مؤثر بر رشد صنعت گردشگری ایران پژوهشنامه اقتصادی، سال نهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۸.
- [2] European Union, 2014, Fisheries and Tourism – Creating benefits for the community, Farnet Guide 9, ISSN 2315-0424.
- [3] World Tourism Organization, (2013), "Sustainable Tourism for Development" Guidebook.

توجه داشت که ایجاد یک بسته گردشگری امری زمان‌بر و وقت‌گیر است و نمی‌توان انتظار داشت که نتایج مورد نظر بطور فوری ظاهر شوند. از سوی دیگر باید توجه داشت که یک بسته گردشگری خاص در تمامی زمانها نتیجه یکسانی ندارد و بسته به نیازهای زمانی و همچنین مصرف‌کنندگان آن باید بازطراحی شود. در نهایت پس از اینکه کلیه موارد مطرح شده در نظر گرفته شد باید هماهنگی‌های نهایی صورت گرفته و بسته گردشگری بصورت یک پکیج ارائه شود. ارائه این پکیج فواید زیادی دارد که از جمله آنها می‌توان به تشویق گردشگران برای اقامت طولانی‌تر در منطقه، تسهیل روند رزرو امکانات و تورهای گردشگری، امکان مقایسه خدمات ارائه شده و قیمت آنها و در نهایت تسهیل برنامه‌ریزی‌های مرتبط اشاره کرد [۲].

۴- ترویج و ترقی گردشگری شیلاتی با انتخاب نام مناسب برای مناطق شیلاتی و خدمات گردشگری ارائه شده در آنها

همواره باید توجه کرد که یک بسته گردشگری زمانی موفق خواهد بود که به جنبه‌های بازاریابی و ترویج آن اهمیت داده شود. در بسیاری از مناطق ساحلی با وجود اینکه بسته‌های گردشگری مناسبی وجود دارد اما عدم ترویج آن باعث می‌شود که این مناطق نتوانند گردشگران کافی را برای رسیدن به سودآوری جذب کنند.

۴-۱- ترویج محصولات شیلاتی گردشگری

زمانی که یک سرمایه‌گذار تلاش می‌کند تا محصول گردشگری خود را بفروشد نیاز به یک برنامه بازاریابی دارد که در آن بتواند نوع محصول، سیاست قیمت‌گذاری، توزیع و سایر جنبه‌های آنرا مشخص کند. زمانی که یک سرمایه‌گذار می‌خواهد یک برنامه ترویجی را انجام دهد باید بتواند به چنین سوالاتی پاسخ قانع‌کننده بدهد: آیا این محصول گردشگری منحصر به فرد است یا مشابه آن نیز وجود دارد؟ آیا از جذابیت لازم برخوردار است؟ اهداف تجاری محصول گردشگری چیست؟ محیط مورد نظر چه ویژگی‌هایی دارد و دارای چه فرصت‌ها و تهدیدهایی می‌باشد؟ و نهایتاً اینکه جامعه هدف مورد نظر ما چه کسانی هستند؟

۴-۲- ترویج مناطق شیلاتی

برای اینکه مطمئن شویم که فعالیت‌های تجاری ما موفقیت‌آمیز بوده و مزایایی را برای جوامع شیلاتی به همراه می‌آورد تلاش مستمری نیاز است